

Отримано: 12.02.2022 р.

Прорецензовано: 14.02.2022 р.

Прийнято до друку: 19.02.2022 р.

e-mail: mykola.blyzniak@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2022-33-55-75

Близняк М. «Його королівської милості» місто Луцьк наприкінці 1780-х років. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог, 2022. Вип. 33. С. 55–75.

УДК 94(477.8–25)«1780»

Микола Близняк

«ЙОГО КОРОЛІВСЬКОЇ МИЛОСТІ» МІСТО ЛУЦЬК НАПРИКІНЦІ 1780-Х РОКІВ

У статті проаналізовано головні аспекти соціально-економічного розвитку міста Луцька в останньому десятилітті XVIII ст. на основі люстрації Луцького староства. Розкрито окремі моменти повсякденного життя лучан, їх взаємовідносин із магістратом. Охарактеризовано трудові будні ремісничих цехів міста, їх боротьбу за права і привілеї, отримані від монархів у XVI і XVII ст. Висвітлено специфіку розвитку етнічних громад Луцька, представлено важливі факти товарно-грошових відносин. Зроблено спробу окреслити демографічні аспекти в історії міста. Відображено боротьбу прогресивної частини міщанства на чолі з бурмістром П. Дасткевичем зі старостинським намісником і його зверхниками у контексті реформування міського життя у Речі Посполитій. Опубліковано частину люстрації з осілістю міста 1789 року, завдяки чому можна глибше зрозуміти урбаністичні процеси, оприлюднити імена та прізвища/прізвиська лучан – власників нерухомості та уточнити його топографію.

Ключові слова: Луцьк, староство, Волинське воєводство, Річ Посполита, люстрація, населення, ремесла, торгівля, магістрат, реформи міського самоуправління.

Mykola Blyzniak

THE «HIS ROYAL MERCY» CITY OF LUTSK AT THE END OF 1780-S

The article analyzes the main aspects of socio-economic development of the city of Lutsk in the last decade of the 18th century on the basis of lustration of Lutsk eldership. Some aspects of daily life of the Lutsk residents and their relationship with the magistrate have been revealed. Artisan shops working days of the city and their struggle for rights and privileges received from monarchs in the 16th and 17th centuries have been characterized. The specifics of the development of ethnic communities of Lutsk are highlighted. The important facts of commodity-money relations are presented. An attempt to outline the demographic aspects in the history of the city has been made. The struggle of the progressive part of philistinism led by a burmistr P. Dastkevych against the headman governor and his superiors in the context of reforming of urban life in the Polish-Lithuanian Commonwealth has been reflected. A part of a settlement lustration of 1789 has been published enabling better understanding of urban processes, making public the names and surnames/nicknames of Lutsk property owners, and clarifying their topography.

Key words: Lutsk, eldership, Volyn voivodeship, the Polish-Lithuanian Commonwealth, lustration, population, crafts, trade, magistrate, urban self-government reform.

У XVIII ст. Луцьк як «столичне місто» Волинського воєводства продовжував посідати одну з провідних позицій в соціально-економічному житті регіону. Місто виконувало функції не лише центру воєводства, але й Луцького повіту, а також гродового староства, тобто королівського маєткового комплексу з центром у замку (гроді), що належав до держань на правах «доживоття». Луцьке староство станом на розглядуваний час¹ перебувало у руках князя Юзефа Клименса Чорторийського (1741 – 1810), стольника Великого князівства Литовського (з 1764). Маєтність він отримав у 1766 р., проте слід звернути увагу й на те, що одночасно у цьому ж році він отримав уряд луцького ключника² [28, s. 159]. Усі володіння дісталися йому від батька – князя Станіслава Чорторийського (+1766), ловчого великого коронного (з 21.V.1743), котрий отримав Луцьке староство від короля Августа III

¹ У 1789 р. Луцьке староство включало комплекс таких сіл: Красне, Голешів, Радомишль, Свояж, Кольчин.

² У 1680 р. король надав Атаназію Мьончинському пожиттєво Луцьке староство, прилучивши до нього прибутки з села Кольчин, а також Луцьке ключниківство. З того часу кожен наступний луцький староста одночасно виступав ключником волинським [26, s. 80].

25 квітня 1763 р. як цесію по Міхалу Фридеріку Чорторійському (1696 – 1775) [23; 24; 28, s. 100]. Таким чином представники княжої династії Чорторійських довгий час у XVIII ст. утримували контроль над головним містом воєводства. Яким чином склалися основні аспекти соціального й економічного розвитку міста у цей період – спробуємо відповісти на основі аналізу люстрації Луцького староства, що була здійснена у 1789 р.

Укладений люстраторами документ польською мовою із вкрапленнями латини, на думку фахівців, досить репрезентативний та вірогідний з багатим інформаційним потенціалом і особливо з точки зору урбанізаційних процесів [10, с. 47-48]. Люстраційний акт зберігся в оригіналі у вигляді опрацьованої книги у Головному архіві давніх актів у Варшаві (*Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*), а його копія XIX ст. випису з луцьких гродських актів – у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві [10, с. 99, 144, 170]. Відомо також, що комісари мали готувати документи у трьох примірниках³ [5, с. 26; 9, с. 50]. Уведення до наукового обігу нових вірогідних фактів, отриманих на основі критичного осмислення історичних документів актового характеру сприятиме поглибленому розумінню історії міст Волині та їх мешканців у ранньомодерну добу.

Вцілому люстрації як періодичні урядові акції проводилися з метою обрахування прибутковості та подальшого оподаткування королівщин [10, с. 5, 44]. У Волинському воєводстві, як і в інших українських воєводствах Речі Посполитої, у XVIII ст. було проведено всього дві генеральних люстрації – у 1765 і 1789 рр. [10, с. 41]. Отже, остання з люстраційних акцій, здійснена польським урядом відбулася у 1789 р. на основі постанови Чотирилітнього сейму від 30 травня [19, с. 9]. Сейм запропонував створити комісії у складі трьох обивателів з воєводства чи повіту, котрі формувалися вже не сеймом, а на рівні воєводств [10, с. 45]. Кандидатом у члени комісії міг бути лише той, хто не мав у власному розпорядженні королівщин [29, s. 100]. Таким чином люстраторами Луцького староства були обрані: волковийський чесник Людвік Шеміот, королівський шамбелян Кастан Аксак⁴ та Євстахій Стецький [22, s. 2]. Люстраційна комісія розпочала свою працю у липні 1789 р., про що було повідомлено у ратуші міста Луцька шляхетних міщан з «цілим магістратом». За кілька тижнів робота була вже виконана, проте офіційно затвердити її результати через постійні перенесення на прохання вітківських та старостинських намісників вдалося лише у кінці вересня того ж року [22, s. 2].

Історія Луцька у XVIII ст. представлена у науковій літературі дуже загальною, а збережені дотепер джерела дають певні підстави для доповнення відомих моментів соціального, економічного та культурного розвитку міського життя «королівського міста». Історико-краєзнавче вивчення історії Луцька представлене у працях дослідників XIX ст. – В. Домбровського, А. Перлштейна, А. Сендульського та ін. Вказані автори у своїх працях розкрили основні питання минулого міста з найдавніших часів, його архітектурних пам'яток, а особлива їх увага прикута до православної церкви в її історичному екскурсі [4; 12; 15]. Достатньо добре проаналізував відомості люстрацій Луцького повіту 1765 і 1789 рр., а також подав короткі витяги з них Філіп Сулімерський, як редактор географічного словника [26]. Матеріали люстрацій XVIII ст. активно залучив до дослідження історії Луцька Т. Стецький [27]. У подальшому акти люстрацій до вивчення історії міста залучалися спорадично. Лише під час підготовки до святкування 900-ліття міста Луцька було випущено у світ збірник документів, у якому зокрема коротко представлено матеріали люстрації 1789 р. у частині, що стосується Окольного замку [15].

Окремі важливі спостереження над історією міста річпосполитського періоду були зроблені В. Тхорем [21]. Луцький замок досліджений на основі репрезентативної джерельної бази у монографії П. Троневи́ча, в якій представлено зокрема й загальну історію міста [20]. Суспільно-політичні настрої мешканців Луцька другої половини XVIII ст. та стан самого міста належним чином висвітлені на основі документальних, зображувальних та інших джерел О. Котисом [7; 8]. Позитивно оцінюючи внесок дослідників у вивчення ранньомодерної історії Луцька, зауважимо на важливості залучення матеріалів люстрацій, зокрема генеральної люстрації 1789 р., до пізнання історії міст регіону, що дотепер повною мірою ще не було здійснено.

В останній чверті XVIII ст. на теренах Волинського воєводства загальна кількість міських поселень коливалася в межах 110 міст і містечок [1, с. 139]. За кількістю димів Луцьк посідав у цей час шосте місце після таких значних міст, як Дубно, Заслав, Острог, Костянтинів і Кременець [9]. У до-

³ Один із них зберігався в канцелярії підскарбія, другий – у Коронній Метриці, а третій – у королівських маєностях, де проводили дану люстрацію.

⁴ Про нього детальніше див.: [27].

сліджуваний період місто використовувало усі шанси для економічного піднесення чи відродження, хоч повною мірою здійснити такі наміри не вдалося. Справа у тому, що місто Луцьк мало активні торговельні відносини з містами Волині, Галичини, Поділля, Київщини, а також Лівобережжя, Польщі, Австрії, Росії. До цього слід додати, що місто користувалося й правом складу, яке досить часто ігнорували чужоземні купці. Тим не менше вказані вище волинські міста значно випереджали Луцьк, в якому досить повільно відбудовувалося власне міське господарство, що занепадало через війни, епідемії, постої військ, численні соціальні та релігійні протиріччя. На відзначені вище процеси накладалася загальнодержавна картина занепаду усієї Речі Посполитої.

Річка Стир, на якій стояв Луцьк, мала у межах міста досить добрі характеристики ширини та інші для сплаву – на кільканадцять миль⁵ на південь [22, s. 1 a]⁶. Вказаний географічний фактор сприяв фортифікації та обороні, а також розгортанню ширших торговельних відносин в регіоні. З цього приводу доречним стане спостереження професора Василя Домбровського, який наприкінці 1830-х рр. відвідав місто, докладно познайомився із луцькою старовиною і серед іншого зауважив про потенційні можливості водних ресурсів – «хоч Луцьк зі всіх сторін оточений річками, міг би мати багато зручностей для торговельних оборотів, але крім дрібної суетливої діяльності євреїв у Луцьку не можна помітити великої промисловості...» [4, с. 62]. Отже, достатні інфраструктурні можливості міста в умовах російської імперської влади вже більше, ніж через півстоліття після проведеної люстрації 1789 р. не були використані повною мірою.

У другій половині XVIII ст., як і в попередні часи, просторова організація міста перебувала у безпосередньому зв'язку з річковими артеріями – річками Стир та Глушець. Остання протікаючи попід самим кляштором отців василіан тут же впадала до Стиру [22, s. 1a].

На місці князівського палацу був зведений у 1789 р. новий будинок – Шляхетський дім [2, с.198]. Про це також писав свого часу і В. Домбровський, який вже у XIX ст. на місці «палат» Вітовта застав повітовий суд та міський архів [4, с. 59].

Люстратори привнесли до міського життя елемент модернізації – «бажаючи кращий порядок запровадити на усіх будинках та помешканнях для ліпших відомостей встановити номери наказали» [22, s. 1a]. Запровадження нумерації цілком поліпшувало працю самих люстраторів, бо вони поклали її в основу самої люстрації.

В Окольному замку міста Луцька представлено 24 будівлі (*див. додаток 1*). Серед них спорудою номер один, безумовно, виступав «замок його королівської милості». Довкола він був обведений муром з цегли. Посилаючися на результати люстрації 1663 р., укладачі документу нагадали про його спустошеність на той час. На їх думку, – «зараз більша частина муру є доброю», проте ще потребує ремонту. У замку фрагмент муру був вибитий «на канцелярії», де зберігалися земські й гродські книги [22, s. 1a]. Загалом приміщення канцелярії мало доволі добрий стан. Будівля включала залу судову, другу залу з вікнами «на проспект міста» та окрему залу «для уряду». Вся будівля, за інформацією люстраторів, від фундаменту була виставлена князем Чорторійським.

Звертають на себе увагу шість пустих пляців (*див. додаток 1, №№ 13, 16, 17, 22-24*) в Окольному замку, котрі становили 25 % усіх пляців цієї локації. У п'яти випадках можна встановити їх походження та приналежність – опацтву Жидичинському, духовним особам та шляхті (*див. додаток 1*).

У найближчому сусідстві з Окольним замком розташовувалися будинки тогочасної міської верхівки. Тут розгорталася вулиця, яку ідентифікували як «будинки поза замком Окольним» («*domu roza zamkiem Okolnym*»). У цій частині міста володіли нерухомістю князі, шляхта, міщани, духовенство. Очевидно, найповажнішим власником будинку (*див. додаток 1, № 36*) виступав князь Чорторійський, староста луцький, це була корчма. Неподалік розташовувався бровар луцького монастиря бригідок (духовної обителі першого луцького жіночого католицького ордену). Більшість у цьому кварталі міста становили шляхетські дворики, подальше глибше дослідження яких може дати плідні результати для якісного розуміння соціотопографії міста.

Вулиця Троїцька була насичена кам'яницями і двориками шляхти, духовенства, ремісників, міщан. Важливими об'єктами міської інфраструктури тут стали корчми, котрі перебували у власності отців домініканців і місцевого єврея.

У Ринку (або вулиця Ринкова) Луцька вирувало міське життя, насамперед економічне. Тут стояла «кам'яниця міська ратушна», де вирішувалися усі найважливіші справи за участю міських урядників.

⁵ Миль у XVIII ст. дорівнювала 7.1 км.

⁶ Люстратори називають Стир «річкою портовою» [21, s. 23].

Загалом тут нараховувалося 51 домогосподарство/будинки (*див. додаток 1*), 39 % з яких – кам'яниці. За повідомленням люстраторів тут мешкало всього двох християн, всі інші власники або орендарі помешкань – євреї [22, s. 49]. Нерухомість належала значною мірою представникам духовенства – латинській капітулі, руській капітулі, боніфратрам, домініканцям, василіанам, рабину тощо. Дуже важливо, на наш погляд, доповнити відомості про Ринок відомостями, здобутими із наявних зображальних джерел. Наприкінці XVIII ст. вигляд вулиці Ринкової у Луцьку зафіксував на акварелі польський художник Казимир Войняковський (1741 – 1812). Загалом спостерігаємо, що місто перебувало у стані занепаду – погане покриття, калюжі посеред вулиці, обшарпані будинки зі слідами перебудови та руйнування, окремі будівлі без даху тощо. Водночас присутнє відчуття якоїсь колишньої величі та могутності [8].

Характерно, що окремі будинки вже мали власні назви й, очевидно, добре були відомі місцевим мешканцям, наприклад, «кам'яниця Щирського», «кам'яниця Пекло», «кам'яниця Новий Світ», «резиденція Ангеліка» тощо. Усі вони розташовувалися у середмісті, в Ринку чи поруч, що можна розуміти у контексті важливості таких резиденцій, їх статусу та специфіки у повсякденні лучан.

Люстратори описали усі вулиці та юридики міста, які варто вказати. Крім вже названих вище, у Луцьку відомі ще й такі вулиці та квартали: Тильна поза Ринком, Широка на Жидовщині, юридика Домініканська, Жидовщина, що поза вулицею Широкою, Караїмська, Поперечна попід кармелітами до Стиру, юридика Вірменська, юридика Боніфратрів луцьких, вулиця від Стиру коло костелу боніфратрів, що веде до міста, вулиця з моста до Красного, вулиця з мосту на Передмістя. Більш детальне вивчення вказаних вулиць та імен їх мешканців, що опубліковано в додатку 1, допоможе привідкрити завісу мікроісторії Луцька. Важливо, що опублікований документ допоможе реконструювати, зокрема, релігійний та освітній простір Луцька.

Місто передусім – це його мешканці, їх нерухомість, релігійні вірування, естетичні уподобання та культурні вияви тощо. Таким чином необхідно звернутися до аналізу головних напрямків демографічних процесів. Отже, 1775 р. у Луцьку люстратори зафіксували 597 димів [9, арк. 249 зв.]. Для з'ясування динаміки демографічних показників варто перейти до відомостей з люстрації. Отже, вже у 1789 році шляхетний Ян Хромович, бурмістр міста Луцька, подав відомість обрахованої ним людності, згідно з якою чисельність християн сягала 569 «душ», а євреїв із караїмами – 1074 (всього 1643 особи) [22, s. 53]. Звісно, такі дані про міську людність потребують додаткових пояснень. Власне під «душами» бурмістр та люстратори, можна припустити, мали на увазі господарів, тобто глав сімей, чоловіків. З іншого боку небезпека такого припущення полягає у тому, що названа цифра могла становити загальну чисельність населення міста. Таким чином виникає проблема з обрахуванням людності. Важливо ще раз нагадати, що ці дані збиралися для люстрації, а, отже, в першу чергу для фіскальної мети, тому до переліку «душ», очевидно, не потрапили князівські, шляхетські родини, представники духовенства, військові тощо.

Загалом, на наш погляд, це досить низький показник, який не міг відповідати тогочасній дійсності такого значного міста й важливого економічного та культурного осередку. Зрештою, за браком джерел не можливо іншим чином верифікувати такі дані. Таким чином спробуємо піти іншим шляхом. Підрахунки загальної чисельності мешканців для цього часу можливі лише з врахуванням відповідного коефіцієнту мешканців одного будинку. Виходячи з перепису населення Волинського воєводства 1789-1790 рр., оригінальні матеріали якого втрачені, знаємо про середній коефіцієнт диму, який дорівнює 6.19 на один дим [18, с. 189]. У люстрації 1789 р. зафіксовано 466 будинків, що дозволяє приблизно обрахувати людність міста у 2890 осіб. Представлені чисельні дані вельми умовні, бо не враховують факту порожніх пляців та інших важливих моментів, тому подальші поглиблені пошуки додаткових джерел зможуть забезпечити більш вірогідні статистичні відомості.

До цього слід додати відомості про велику пожежу, що сталася у місті 5 вересня 1781 р., яка спустошила місто цілком і, за даними М. Балінського та Т. Ліпінського, згоріло 454 будинки, дві кафедри і кілька святинь [23, s. 828]. Про цей прикрий випадок більші деталі повідомили люстратори – ціле місто згоріло за кілька годин, а вогонь поширився з будинку одного єврея [22, s.52]. Розглядаючи факт цієї пожежі у Луцьку, Т. Стецький знайшов її присини у «безвідмовному перенаселенні цього міста єврейством» [27, s. 111]. Швидше за все йшлося про спосіб хаотичної та тісної забудови міста, а особливо у єврейських кварталах.

Міське життя у Луцьку доповнюють скарги лучан і відповіді на них старостинської адміністрації, що вміщені у люстрації. Таким чином, на основі збереженої інформації спробуємо проаналізувати окремі аспекти волинського міського повсякдення у 1780-х рр.

У другій половині XVIII ст. відбуваються численні зміни і спроби кардинально реформувати загальнодержавний устрій Речі Посполитої. Серед іншого вони були підсилені внутрішніми факторами нестабільності й активними та вдалим спробами іноземних держав втрутитися у внутрішні справи польської держави. Отже, міський соціум українських земель не залишився осторонь окреслених подій. Винесені луцькими міщанами скарги на розгляд люстраційної комісії носять філософсько-світоглядний характер. Вони дозволяють стверджувати про піднесення міської правосвідомості та здатність обороняти власні інтереси в усіх сферах міського повсякдення. Головним лейтмотивом складених текстів стала ідея заможного міщанства як запоруки процвітаючої держави.

Містяни скаржаться про надання численних преференцій у житті міста єврейській громаді, в той час, як інші національні громади значно втрачали свої прадавні, зафіксовані у монарших привілеях права та вольності. Завдяки значним поступкам євреї отримали чи не головне місце в економічній інфраструктурі Луцька. Справа у тому, що усі види занять євреїв – торгівля, «усі шинки», ремесла перебували під старостинською протекцією. У реальному житті це означало, зокрема, й те, що до загальних міських цехових плат вони не докладалися. Містяни та цехмістри закликали представників єврейської громади виконувати міські плати повною мірою, натомість отримували старостинські екекуції та інші утиски [22, s. 26]. Євреї замешкали Ринок і поступово отримали відповідні документальні підтвердження на ґрунти і пляци (земельні ділянки під будівництво) у багатьох частинах міста. Зрештою, ситуація стала виглядати досить неоднозначно, коли християнину не дозволялося купувати будинок у єврея. Вищеокреслені факти підсилювали напругу та збільшували протиріччя між єврейською громадою та іншими національними громадами міста.

Важливе місце у соціально-економічному житті Луцька посідала цехова організація ремісників. Власне ремісники в українських землях, за вдалим спостереженням В. Отамановського, створили міста, міське право і міський побут [12, с. 129], а також були творцями і носіями міської культури [12, с. 130]. Виходячи із сказаного, звернімо увагу на окремі аспекти у діяльності цехів, що нам дозволяє у загальних рисах відтворити люстрація 1789 р., насамперед у частині скарг. Ремесло у Луцьку, як і в інших українських містах, мало дві форми: організовану і офіційно визнану – цехи і неорганізовану – позацехові ремісники, які працювали на юридиках шляхти і духовенства.

«Цехова братія» достатньо дбала про збереження давніх привілеїв («swobody i wolności»), здобутих упродовж попередніх XVI і XVII ст. від монархів і у своїй діяльності опиралися на основні їх застави⁷. Характерно і природньо, що при порушенні головних засад отриманих привілеїв представники корпорації вели боротьбу за дотримання того, що було свого часу задекларовано владою. Серед них натрапляємо на наступні засадничі аспекти: обрання цехмістрів, визволення учнів і підпорядкування їх цеху, звільнення ремісників від судів (замкових і міських) і переведення їх під юрисдикцію цехмістровського суду, йшлося зокрема й про гарантії захисту від різних перешкод [22, s. 39, 40]. Тим не менше в останніх десятиліттях XVIII ст. у Луцьку загострюється конкурентна боротьба та антагонізми між ремісниками-християнами і ремісниками-юдеями, між цеховими ремісниками і партачами (позацеховими ремісниками). Про загострення такої кризи заявив цехмістр кравецького і кушнірського цеху «славетний» Василь Шидловський. За його словами, через цілеспрямовані дії євреїв у його цеху залишилося заледве кілька осіб. Цехмістр відмітив, що євреї-ремісники відриваються від його цеху, не підпорядковуються, до цеху не записуються, визволення не чинять, хоч челядь та учнів тримали [22, s. 40]. Євреї упродовж останніх п'яти років вже не сплачували «холдовщизни»⁸ [22, s. 40]. Представники цеху не змогли домогтися належної покори від конкурентів через протекцію намісника, який заборонив брати такі оплати і водночас погрожував цехмістру ув'язненням [22, s. 40]. Показовий випадок трапився у 1788 р., коли єврей-ремісник приніс застава за належну до цеху плату і передав її цехмістру. Одразу після цього він звернувся до намісника зі скаргою на цехмістра, який нібито його пограбував. У цій ситуації представник міської влади став на сторону єврея, а цехмістра попередили про можливість ув'язнення [22, s. 40]. Євреям не дозволяли вступати у християнські ре-

⁷ До цього слід додати факт збереження варіантів привілеїв у цеху – чи то оригіналів, чи то їх копій пергаментних і паперових. У свою чергу люстратори староства під час розбору скарг обов'язково вивчали «права і привілеї», отримані лучанами від великих князів литовських та королів польських.

⁸ «Холдовщизна» («hołdowszczyzna») – плата, яку вносили євреї-ремісники до кушнірського і кравецького цеху у попередній час як піддані, які мали б підпорядковуватися вказаному цеху, розмір плати невідомий. Очевидно, йдеться про певний різновид «партачного», коли відбувалося «уседнання цеху». Тобто партачі вносили до цехової скриньки домовлену суму, після чого вони не ставали членами цеху, однак опинялися під «цеховою верхністю і захистом», отримували право здійснювати будь-які торговельні операції на місцевому ринку [17, с. 1062]. Такі випадки у Луцьку були зафіксовані письмово у протоколах руською (староукраїнською) та польською мовами.

місничі гільдії, тому в такій ситуації вони створювали власні професійні товариства, які називалися хавури. Їх довелося маскувати під добровільні релігійні братства, які об'єднували фахівців певного ремесла. Цікаво, що їх функції, як пишуть Й. Петровський-Штерн та П.-Р. Магочій, були дуже подібні до функцій православних братств [11, с. 98]. У середині XVIII ст. у Луцьку вже нараховувалося кілька головних хавурів кравців [11, с. 98].

Ковалі та столярі в Луцьку були в досліджуваний період об'єднані в єдиний цех на чолі зі «славетним» паном Андрієм Хігершпергером. Цех мав низку привілеїв, наданих польськими королями впродовж XVI – XVII ст., на які опирався у своїй діяльності впродовж століть. Крім того, важливими документами, що додатково врегульовували роботу цеху, виступали й диспозиції луцького старости. Наприклад, князь С. Чорторійський 13 листопада 1784 р. у Корці видав розпорядження, яке 11 жовтня 1785 р. облятував у земських луцьких книгах [22, с. 41]. Луцький староста розпорядився, аби усі ремісники могли належати до цього цеху безкоштовно [22, с. 41]. Наявність такої пільги не піднесла сам цех у своєму розвитку, бо на перешкоді його стояли інші обставини.

Річ у тім, що низка ремісників у Луцьку обслуговували потреби монастирів, аптек, шляхетських двориків і вільно заробляли, перебуваючи під захистом власників відповідних юридик. Таким чином вони не сплачували податків та не відбували повинностей на користь міста, за повідомленням Андрія Хігершпергера [22, с.41]. Він особливо акцентує на збільшенні чисельності єврейських ремісників («ktorych wielka mnogość codziennie pomnaza się») [22, с.41]. Зрештою, особливість ремісників-євреїв у місті полягала в тому, що вони одночасно займалися кількома ремеслами – бляхарством, міделиварством (тобто латунники або мосяжники), золотарством. Дивує також і те, що склярі, які виготовляли і нарізали скло, водночас виготовляли рами столярські, теслі займалися теслярською та столярською роботою⁹ – і все це відбувалося без відома цеху. Притягнути їх до відповідних оплат не видавалося можливим через заборону це робити з боку старостинського намісника [22, с.41], як це вже було проілюстровано вище. Мало того, коли такі спроби відновити належне підпорядкування робилися цехмістром, то старостинський намісник відразу направляв до нього пахолків (міських слуг), котрі перешкоджали цьому. У 1788 р. цехмістр наказав захопити єврея-ремісника, котрий за свої роботи мав внести відповідні плати до цеху, але цього не зробив [22, с.42]. У відповідь старостинський уряд направив жовніра для «екзекуції», який узяв під варту цехмістра і тримав його кілька днів доти, допоки він не сплатив кілька злотих викупу [22, с.42]. Траплялися й інші порушення прав цього ж цеху. Зокрема, цех мав право вибирати штихове¹⁰ під час ярмарків та значніших торгів у місті, однак і тут зустрічав опір та заборону з боку старостинського уряду [22, с.42]. Вище викладені обставини негативним чином відбивалися на функціонуванні цього цеху.

«Славетний» Миколай Дашук стояв на чолі шевського цеху в Луцьку до часу проведення люстрації влітку 1789 р.¹¹ Цехмістр із ремісничою братією володіли привілеєм столітньої давнини, від 17 листопада 1677 р., виданим у Гданську королем Яном III Собеським¹². Згідно з ним, шевському цеху надавалося право вільно «гандлювати» взуттям та шкірами, а також можливість збудувати шевські ятки в Луцьку (дозволялося утримувати пляц довжиною 8 сажнів¹³, а шириною у третину) поруч дому «славетного» Константина Янушевича [22, с.42]. З часом ґрунт, призначений під будівництво яток і подальшого продажу в них продукції, виробленої шевським цехом, перейшов під юрисдикцію інших осіб і на кінець 1780-х рр. був частково вже забудований. Ґрунт розташовувався в середмісті Луцька, в Ринку, навпроти костелу св. Якуба [22, с.43]. Така його локація вже викликала постійні домагання старостинської адміністрації заволодіти цією ділянкою, що на певному етапі й відбулося. Князь Чорторійський на цій землі збудував будинки, від яких мав значні прибутки [22, с.43]. Можливість безпосередньо реалізовувати власну продукцію у власних ятках шевський цех таким чином втратив. Негативним чином на діяльності луцької шевської корпорації також відбилася діяльність шевців-євреїв, які працювали під протекцією старостинської адміністрації без відповідних грошо-

⁹ Теслі, як правило, будували дерев'яні будинки, храми, каплички, підсіння, ганки, крамарські буди, підйомні мости та інші речі, а столярі виготовляли меблі (столи, лавки, крісла).

¹⁰ Штихове – плата (чи певна винагорода) від партачів чи німецьких ремісників, які торгували своїми виробами, на користь цеху.

¹¹ У 1789 р., як зазначено у джерелі, «новим» цехмістром був обраний Войцех Щуркевич. Обидва цехмістри не знали грамоти, оскільки замість підписів на документах ставили хрестики [22, с.43].

¹² Монарх також підтвердив усі статті («we wszystkich artykułach») попередніх привілеїв польських королів – Владислава IV (від 12 лютого 1625 р., виданого у Варшаві), Яна Казимира (від 23 березня 1654 р., Варшава).

¹³ Сажень – міра довжини, що дорівнювала у Речі Посполитій 1,72 м.

вих внесків до скриньки шевського цеху¹⁴. З іншого боку, такі процеси, а також сприяння влади позитивно вплинули на діяльність євреїв-шевців, котрих загальна чисельність значно перевищувала ремісників-християн, як це вказано у люстрації [22, s.43], хоч без жодних кількісних показників. Крім того існував ще звичай сплати до цеху п'яти злотих від шкір оброблених і необроблених, які продавали у єврейських ятках. Відповідні плати за наказом старости йшли в досліджуваний час від єврейських торгівців до його скарбниці [22, s.43]. Євреї «привласнили» собі вільність купівлі усіх шкір, привезення взуття, черевиків і тим усім у найнятих крамах самі торгували [22, s.43]. Означені вище аспекти економічних відносин применшували фінансові можливості цеху при збереженні старих плат, а отже наближали їх до певного занепаду. Крім названих цехів упродовж XVIII ст. у місті активно продовжували працювати різницький, малярський та рибацький цехи [21, с. 205]

Лучани вимагали від люстраторів внести витяги з люстраційного акту 1663 р., бо в ньому були наявні екстракти попередніх привілеїв місту XVI – першої половини XVII ст. Люстраційна комісія хоч і брала до відома привілеї XVI і XVII ст., проте висловила думку про те, що привілеї та різноманітні до них умови з плином часу (а йшлося про документи 250-літньої давнини) втрачали свою чинність, тлумачилися містянами по-різному. До цього слід додати війни, пожежі та епідемії, які впливали на чисельність лучан та стратегії виживання їх в умовах критичних ситуацій, коли мало хто зважав на юридичні аспекти. У кінцевому результаті монарші пільги мали принести місту та його мешканцям спокій та процвітання, проте сталося навпаки, бо міське суспільство зазнавало спантелечення та колотнечі.

У цьому контексті досить важливо звернути увагу на іншу ситуацію, коли привілеї надавалися мешканцям міста ще в умовах належності Волині до Великого князівства Литовського, а згодом – Речі Посполитої. Таким чином спочатку судилися за «правом руським чи волинським», надалі відбувалося утвердження магдебурзького¹⁵ привілею Луцька та урівняння в правах містян луцьких із містянами віленськими та київськими [22, s. 49]. Відповідні трансформації в українських землях ранньомодерного часу вимагали кореляції давніх привілеїв із новими вимогами та обставинами часу і особливо, коли йшлося про XVIII ст. – добу Просвітництва.

Вельми важлива частина люстрації 1789 р., де представлено дані за назвою «Стан міста Луцька». Загалом слід мати на увазі, що люстратори прекрасно розуміли стан міських поселень Волинського воєводства на кінець XVIII ст., тому їх теза про загальний занепад міст може сприйматися як вірогідна, хоч і потребує додаткової аргументації.

Отже, найперше, це загальна зубожілість міського населення, на чому наголошують люстратори [22, s. 49]. Досить незначні прибутки з міста не давали ширшої можливості піднести Луцьк у його розвитку. Оренда полів та мостового на річці Глушець складала суму всього 697 злотих і 2 гроши [22, s. 50]. З названих сум окремі кошти виділялися на утримання мосту у належному стані (тобто купівля дерева тощо) [22, s. 50]. Загалом річний прибуток із міста Луцька становив 24.309 польських злотих і 10 грошей, сума котра йшла до диспозиції комісії Скарбу коронного (див. додаток 2). Детальніше різні види прибутків подані у додатку 2.

Загалом люстратори незадоволені рівнем прибутків Луцька, бо, за їх відомостями, у місті ще наявна низка міських пляців «в заставах різним юрисдикціям», які б мали себе фінансово виправдовувати [22, s.50]. Зрештою, у люстрації відзначено, що Луцьк, як велике місто, могло б приносити більші прибутки, а значить і більше користі для коронного скарбу.

На перешкоді розквіту міського життя, за даними люстраторів, лежала мала чисельність християн, які в свою чергу поділені на дві «партії», і між ними відбувалася постійна колотнеча [22, s. 50]. Проблему занепаду міста дослідники XIX ст. вбачали в іншому. На думку А. Сендульського, з початку XVIII ст. у зв'язку із занепадом православної церкви «Луцьк почав представляти собою суто польське місто» [16, с. 850], хоч насправді ситуація з етнічним складом «столичного міста» виглядала інакше. Люстратори в унісон із російським дослідником відзначають у місті про католиків «значно осілих» [22, s. 23]. Загалом упродовж попередніх століть складалося багатонаціональне полотно Луцька – тут мешкали українці, вірмени, татари, волохи, караїми і євреї, а також угорці. Етнічна строкатість міста належала до його специфіки.

Ключові позиції у житті міста посідала християнська громада. Варто відзначити, що практично неможливо чітко вказати чи розділити представників католицької віри та православної чи греко-католицької. До першої у переважній більшості належали поляки, а українці – до двох інших конфесій.

¹⁴ Такі внески, за словами цехмістра, фігурують у цехових протоколах за попередні часи.

¹⁵ Магдебурзьке право люстратори йменують «prawo saxonu magdeburskiego».

Певним орієнтиром у цьому питанні можуть слугувати християнські святині, що перелічені у прикінцевій частині додатку 1.

Представники єврейської громади Луцька посідали достатньо вагоме місце в економічній інфраструктурі міста. Шинки та корчми приносили великі фінансові статки не лише євреям-орендарям¹⁶, але й власникам міста через право пропінації. Аналогічно ситуація із зайнятістю євреїв складалася і в інших волинських містах, адже торгівля спиртним у цей період перетворилася на типове єврейське заняття [14, с. 125]. Луцькі євреї також активно займалися торгівлею – продавали товари сукенні, блаватні¹⁷, шкіри та коріння. Специфікою їх підприємницької діяльності було те, що персонально вони не їздили по товари, щоб торгувати «з першої руки». Усі групи товарів такі купці діставали з Бродів, хоч люстратори вказували на те, що ліпше їх йменувати «перекупами», аніж купцями [22, s. 51]. Також зустрічаємо й інші характеристики луцьких єврейських купців. Зокрема, йдеться про їх азарт і прагнення отримати непомірні прибутки, у погоні за якими вельми часто щороку з'являлася заздрість, ненависть, підкупність, які усіх їх нищать [22, s. 51]. Водночас деякі з них більше обережні та бережуть свої статки та маєтки від занепаду. Люстратори мали власний погляд на єврейський люд і винесли проблему необхідності створення чіткого перепису єврейського населення задля подальшого їх ефективного оподаткування [22, s. 51]. Взятися за такий перепис люстраційна комісія не спромоглася, адже була повідомлена, що євреї від міста до міста уникають правдивого перепису населення. Для цього вони постійно мігрували, блукали по лісах, по селах, у містах ховалися на дахах, у льохах, по різних закутках, переховували одні інших тощо [22, s. 52]. Така поведінка євреїв може бути пояснена їх народним повір'ям, згідно з яким вважалося, що народ, який буде повністю пороховано приречений на загибель. У цій ситуації стало очевидним, що здійснити перепис єврейського населення можливо лише через широкі урядові акції.

Добрі прибутки мали луцькі євреї від найму будинків від обивателів, що приїздили до міста на суди, сеймики та інші з'їзди. Люстратори отримали від кагалу трьохлітні реєстри пропінації (меду, горілки, пива), з чого вкотре було зроблено висновок про добрі прибутки від чопового¹⁸ у королівських містах. Члени комісії мали особливе доручення пильнувати за непорушним виконанням сплат цього державного податку. Разом з тим високі прибутки від виготовлення і продажу спиртних напоїв штовхали багатьох міщан до цього виду занять.

Єврейські будинки у місті забудовані хаотично, як про це було вказано вище, дуже близько один до одного і без маркування (чи відповідних позначок). У зв'язку з цим намісник луцького старости Саєвський вніс пропозицію запровадити поліційний нагляд, до компетенцій якого входили рекомендації щодо розміщення коминів у єврейських будинках [22, 52]. Такі ініціативи виникали у лучан цілком природньо, адже хаотична та тісна забудова міста призводила до нищівних наслідків після охоплення вогнем не лише однієї вулиці чи кварталу, а й усього міста. Таким чином необхідно було шукати порятунків від вогняної стихії за допомогою превентивних заходів на кшталт вказаних. Загалом у розпорядженні люстраторів були ширші відомості про суперечки юдеїв із християнами на теми порушення їх прав за бою худоби, позичених сум грошей тощо (окреслені питання досить лаконічно позначені у люстрації).

Громада караїмів посідала важливе місце в етнічному різноманітті Луцька упродовж річпосполитського періоду. За спостереженнями О. Компан, серед караїмів «були добрі виноградари, ремісники і особливо купці» [6, с. 95]. Господарська діяльність караїмів значною мірою опиралася на низку привілеїв. Однак, на час проведення люстрації луцькі караїми вже не мали у своїх руках оригінальних документів, бо вони були втрачені під час частих пожеж у місті [22, s. 47], зокрема під час останньої пожежі 1781 р. Відтак, довелося здобути витяги з Литовської метрики, аби надати відповідні документи люстраторам. Водночас вони висловлювали думку про те, що мали вживати тіж привілеї і свободи, що й і луцькі євреї під іменем «рабанів»¹⁹.

Чисельність караїмів у Луцьку для досліджуваного часу була незначною, що констатують люстратори [22, s. 53]. Відомий польський історик і мемуарист Єнджей Кітович (1727/1728 – 1804) свого часу побував у королівському місті. За його спостереженнями, у Луцьку їх могло нараховуватися близько 80 господарів, жили вони промислами, подібно до євреїв, ходили по-польськи, а швидше,

¹⁶ Місцеві євреї головним чином мали прибутки від шинкарства («szynkiem nauwięcej bawią się») [22, s. 51].

¹⁷ Різновид тканини.

¹⁸ Чопове – державний податок, який сплачували головним чином міщани за виготовлення пива, горілки, меду та вина, який становив у середньому 1/8 вартості напою.

¹⁹ У люстрації вжито терміни «євреї рабани» і «євреї караїми» [22, s.48].

по-татарськи, з борідками, під шапками носили кримки (оксамитові шапочки), з євреями мали недружні стосунки і не терпіли одні одних [24, s.4].

У розвитку міської економіки караїмська громада успішно знайшла свою нішу. Наприкінці XVIII ст. караїми прилучилися до промислів, займалися «фурманкою», тобто перевізництвом, орендували коней, а також відбували далекі подорожі. У торговельній справі у караїмів привалювала реалізація дрібного товару [22, s. 53]. Люстратори відзначають їх ретельнішими та стараннішими у своїх вчинках і роботах від євреїв і, на їх думку, якби чисельність караїмів була більша, то місто від того не шкодувало би, бо послуга від них велика у всіх відношеннях [22, s. 53].

Луцька вірменська громада ще з кінця XVII ст. утворила власну юридику в місті, проте її діловодство не дійшло до нашого часу [3, с. 847]. У 1700 р. у Луцьку налічувалося 11 вірменських сімей [3, с. 231], а в 1783 р. парафія вже не діяла [3, с. 213].

З люстрації дізнаємося про угорця у Луцьку, який мешкав з родиною в Ринку. Він орендував кам'яницю, що належала латинській капітулі. З великою мірою вірогідності можна стверджувати, що він належав до заможних купців міста (*див. додаток 1, № 58*).

Францішек Салезій Мошинський як намісник діличного вйтівства луцького своїм іменем та іменем князя Казимира Чорторійського також проводив активну боротьбу за прибутки з ґрунтів, полів та сіножатей міста. Важливим інструментом цієї боротьби на час проведення люстрації 1789 р. стали скарги на окремих «повсталих і зухвалих» міщан [22, s. 53]. До них він відносив «фальшиві закиди» шляхетного Павла Дасткевича і його спільників. Скаргу намісника вйта варто сприймати і як відповідь на скарги міщан на його адресу. Вцілому Францішек Мошинський вказав на обов'язки міщан, які окреслені у декреті 1757 р. Зокрема, йдеться про те, що луцькі міщани мають виявляти послух вйтові, який має розглядати усі їх справи. Уряднику належало у місті три будинки з усіма вільностями, а також воскобійня, міри, колоди, корці, гарнці, кварта, локті (йдеться про еталони мір і ваг) – все під печатями вйта. У розпорядженні вйта перебували поля та сіножаті, осаджені піддані [22, s. 63-64]. Резиденція вйта розташовувалася у наданому йому селі Ставрів.

Вйт стежив, щоби ятки в Луцьку не залишалися без господарів. Усі ярмарки в Луцьку перебували під його контролем, бо жоден купець приїжджаючий і від'їжджаючий не мав права розкладати свої товари і торгувати ними без відома вйта. Половину урядників щороку він мав право обирати сам, а другу половину – з поспільством разом, при цьому від попередніх урядників він мав відібрати полічені прибутки [22, s. 64]. Вказані міські урядники мали направляти апеляції міщан до вйта. Князь Чорторійський видав привілей, яким впровадив уряд віцевйта. До компетенції останнього входило щороку закликати міщан (половину вйтівських урядників та половину від поспільства обраних) задля подальшого здійснення суду. Таким чином суд вйтівський і суд магістратський став загальним, що практикувалося в Луцьку впродовж 1780-х рр. [22, s. 66]. Під час судових засідань у залах були приставлені жовніри зі зброєю для загального порядку [22, s. 68]. Магістрат на чолі з Мошинським, за його ж словами, працював задля залюднення, безпеки та порядку. Проте така ситуація з самоуправлінням викликала настрої до змін.

Очільником кардинальних змін міського життя у Луцьку став шляхетний Павло Дасткевич. Власне він належав до виборних міських урядників магістрату і в 1787 р. став бурмістром²⁰ [22, s. 70]. Портрет цього активіста доповнює його участь як репрезентанта депутації від Луцька разом з Криштофом Медецьким [7] у роботі Чотирилітнього сейму (1788 – 1792), який мав на меті масштабне реформування Речі Посполитої, в тому числі й міського самоуправління та розширення прав міщан. Прикметно, що до луцького магістрату надійшов лист від президента Варшави шляхетного Яна Декерта (1738 – 1790) із запрошенням взяти участь «за прикладом інших міст» в обговоренні реформування міського життя [22, s. 73]. У справі міського реформування взяли участь лише королівські міста (було представлено 141 місто) і як наслідок з'явився «Закон про вільні королівські міста» у Речі Посполитій від 18 квітня 1791 р.

Прогресивним змінам міського життя на заваді став князь Чорторійський та його намісники. Таким чином вони прагнули якомога темнішими фарбами зобразити його діяльність у скарзі, що згодом знайшло своє відображення на сторінках люстраційного акту. Отже, вйтівський намісник Мошинський скаржився на вельми активну діяльність П. Дасткевича як бурмістра. Він повідомляв, що всупереч традиції проводити вибори на початку нового року, у грудні 1788 р. П. Дасткевич про-

²⁰ До 1787 р. функції бурмістра виконував славетний Хромович.

вів у Луцьку надзвичайні збори, підмовив міщан до виборів, кого під приводом податків, кого силою. Таким чином, згідно зі скаргою, він здобув міський уряд, а присягу виконував перед своїм зятем Пьотровичем, не допустивши фізично до цього інших міщан, як того вимагає традиція та право [22, s. 66]. Список правопорушень П. Дасткевича продовжений нападом на дім намісника старости. До цього також було додано питання про фінансові справи міста, коли П. Дасткевич та цехмістри (тобто представники магістрату та вийтівського суду у поєднанні) мали обрахувати прибутки та витрати, то відповідної калькуляції не було проведено. У реальному житті міста це означало, як пояснено у скарзі, зубожіння міста, бо прибутків від чопового не було отримано, міст на Глушці не було фінансів лагодити, бо «за Дасткевича все запустило» [22, s. 67]. Міська судова система у Луцьку відійшла від старих традицій і почала під зверхністю нового очільника занепадати, як повідомляється у документі [22, s. 67-68]. Усі факти, що описані у скарзі не були підкріплені жодним істотним документом, про що письмово повідомлено [22, s. 68].

Шляхетний Ян Хромович як прибічник старостинського уряду також звернувся зі скаргою до люстраторів²¹. У ній він наголошував, що усі сфери міського життя прийшли до глибокого занепаду через порушення прав і привілеїв міщан на ґрунти, поля, вільні шинки, млини, сіножаті, ятки дісталися «різним у руки», до цього додалися «різні революції» та «частий вогонь» [22, s. 69]. Значних втрат зазнали і духовні обителі та церкви міста тощо. П. Дасткевич фігурує у цій скарзі як той, хто зневажив усі міські права і заволодів усіма можливими прибутковими статтями міста, при чому оголосив себе «президентом» [22, s. 71]. Список порушень норм міського життя був продовжений посяганням на вибори, їх таємність тощо [22, s. 71].

П. Дасткевич та коло його прихильників мали можливість дати відповідь на зафіксовані закиди. Загалом вони повідомили, що справи в Луцьку йшли нормально до того часу, поки не з'явився намісник зі своїм судом, від якого лише утиски міщанам збільшувалися [22, s. 75]. Всі звинувачення П. Дасткевич аргументовано заперечував і наголошував на тому, що жодних боргів місту не залишив, а при потребі й свої кошти вкладав для розвитку Луцька [22, s. 76]. Елекцію, яку він проводив не можна назвати нелегальною, бо він погодив це питання зі всіма урядниками, а про затвердження вибору звернувся до судів задвірних «його королівської милості» [22, s. 76]. Намісник Мошинський увійшовши у свої права, став бити та ув'язнювати усіх добре мислячих і дбаючих про прибутки міста мешканців. Своїми діями він збурих міщан до такого ступеня, що деякі покинули місто і свої будинки [22, s. 77]. Натомість Павло Дасткевич повідомляв, що всі справи він вів чесно з користю для міста²². Окреслені факти міської боротьби за власні права та вольності свідчили про кардинальні зміни, які вимагав здійснити час.

Отже, місто Луцьк упродовж XVIII ст. зазнавало значних втрат та руйнувань, а ліквідувати їх повною мірою до останнього десятиліття, як видається, не вдалося. До цього слід додати загальну тенденцію занепаду міського життя у цей період. Вся економічна інфраструктура міста була вибудована на привілеях XVI – XVII ст., які в наступному столітті підтверджували польські королі. Вони були покладені в основу економічного розвитку міста. Досить добре географічне розташування, річкові ресурси дозволяли мати вигідну торговельну інфраструктуру. Цехові корпорації у місті все більше втрачали ознаки організаційної основи, руйнувалися правові засади їх функціонування. Етнічні меншини міста – євреї, караїми, поляки, вірмени, угорці посідали власні ніші у міському просторі Луцька, сповідували різні конфесії, займалися торгівлею, ремеслами, промислами, орендами тощо. Міське самоврядування перебувало під значним впливом старостинського уряду. У контексті проведення державних реформ лучани виявилася активними учасниками змін міського життя, одним із наслідків чого стало прийняття нових законів сеймом щодо мешканців королівських міст.

²¹ Крім нього цю скаргу підписали чи поставили знак святого хреста через неписьменність ще такі міські урядники: Яцентій Гурський (свого часу виконував функції бурмістра), Андрій Щуцький (райця), Михайло Козакевич (райця), Юзеф Язвінський (лавник), Онуфрій Халупинський (лавник). З названого кола представників магістрату лише лавник Ю. Юзвінський знав письмо, а також бурмістр Ян Хромович.

²² Все вказане у відповіді на скаргу було також підтверджене міщанами, що під тримували П. Дасткевича: Томаш Совежанський (радний), Ян Магеровський (радний), Ян Міклошевський (радний), Юзеф Бжезінський (радний), Ян Зіммерман (лавник), Василій Шидловський (старший гмінний), Стефан Позняковський (гмінний), Микола Дащук (гмінний луцький), Войцех Щуркевич (гмінний), Ян Маєвський (гмінний), Михайло Зьолковський (гмінний) та ін.

Під час публікації частини генеральної люстрації 1789 р. текст передано максимально близько до джерела, у квадратних дужках розкрито скорочення слів, надрядкові літери внесені в рядок та подані курсивом, написання власних та загальних назв подано відповідно до сучасних норм написання.

Додаток 1.

Опис будинків у місті Луцьку в 1789 р.²³

/s. 3/ Opisanie domow miasta Lucka sporządzone, a nayprzed w zamku nazwanym Okolnym.

N[umer]o 1.	Zamek je[go] król[ewskiej] m[il]osci.
2.	Dworek z placem j[aśnie] w[elmożneg]o Hulewicza chorążego łuckiego.
3.	Rezydencye dla professorow.
4.	Rezydencye dawnieysze dla kanonikow.
5.	Aptyka j[ego] m[iłości] pana Żółtowskiego do katedry łacińskiej należąca.
6.	Kollegium pojezuickie do katedry łacińskiej.
7.	Dworek w[elmożneg]o Czerniawskiego.
8.	Dworek w[elmożneg]o Rohozińskiego pisarza ziemskiego łuckiego.
9.	Dworek w[elmożneg]o Łeduchowskiego.
10.	Rezydencye kapellana w[ielebnych] p[an] brygittek łuckich.
11.	Dworek w[elmożneg]o Rybickiego.
12.	Klasztor w[ielebnych] p[an] brygittek.
13.	Plac pusty.
14.	Dworek j[ego] m[iłości] xiędza Brodowicza.
15.	Dworek j[aśnie] w[elmożneg]o Radwańskiego sędziego ziemskiego łuckiego.
16.	Plac pusty w dzierzeniu opactwa żydyczyńskiego.
17.	Plac pusty j[aśnie] w[elmożneg]o Stroynowskiego.
18.	Dworek kończący się w[elmożneg]o jaśnie pana Kaszewskiego.
/s. 4/	
19.	Dworek w[elmożneg]o Jałowickiego starosty wilatycznego.
20.	Dworek w[elmożneg]o Strzelnickiego.
21.	Dworek w[elmożneg]o Baczewskiego.
22.	Plac pusty w[elmożneg]o Radeckiego.
23.	Plac pusty j[aśnie] w[elmożny]ch Olizarow.
24.	Plac pusty na którym był dworek je[go] m[iłości] xiędza Gliński. Domy poza zamkiem Okolnym.
25.	Domek szlchetnego Andrysa Hygierszpeygera.
26.	Domek Andrzeja Gaszyńskiego.
27.	Domek Jana Dzwonnika.
28.	Dworek urodzonego Kwiatkowskiego.
29.	Dworek urodzonego Korzeniowskiego.
30.	Dworek urodzonego Kosciuskiewicza.
31.	Dworek w[ielebn]ey Sasinowrzy.
32.	Dworek urodzonego Bunieckiego.
33.	Browar w[ielebnych] p[ann] Brygittek.
34.	Domek szlchetnego Marcina Pozniakowskiego.
35.	Dworek dopiero budować zaczęty j[ej] m[ości] pani Lewickiej.
36.	Karczma j[aśnie] o[świeconego] xięcia starosty Łuckiego.
37.	Dworek j[ego] m[ości] p[an]a Dubieliewskiego.
Ulica Troiecka	
38.	Kamienica kapituły łuckiej łacinskiej gdzie poczta.
39.	Dworek j[aśnie] w[ielmożnego] Podhorodeńskiego.
40.	Dworek w[ielmożneg]o Lityńskiego.
41.	Dworek j[aśnie] o[świeconego] xięcia Czetwertyńskiego.
42.	Plac pusty.

²³ AGAD. S. 3 – 18.

43.	Dworek w[ielmożnej] Kotowiczowy wdowy, a dziedziczny j[aśnie] w[ielmożny]ch Kuczyńskich.
44.	Dworek w[ielmożnej] Byczkowski.
45.	Klasztor w[ielebnych] xięży dominikanow.
46.	Domek Jakoba Kotlarza.
47.	Karczma w[ielebnych] x[iędzów] dominikanow.
48.	Dworek w[ielmożneg]o Pszewłockiego.
49.	Dworek w[ielmożneg]o Jackowskiego.
/арк. 5/	
50.	Dworek w[ielmożneg]o Klimkiewicza.
51.	Karczma Leyby Wolowicza.
52.	Kamienica w[ielmożneg]o Sabickiego.
53.	Dworek w[ielmożneg]o Zmigrockiego.
54.	Dworek w[ielmożneg]o Falkowskiego.
55.	Dworek w[ielmożneg]o Gnatowskiego.
56.	Plac pusty do katedry łuckiej łaціńskiej należący.
57.	Plac pusty w dzierzwie w[ielmożneg]o Wolańskiego.
Ulica Rynkowa	
58.	Kamienica kapituły łaціńskiej gdzie węgrzyn mieszka.
59.	Kamienica tey ze kapituły gdzie Necha.
60.	Kamienica Szczyrskiego zwana.
61.	Kamienica szlachtetnego Szczuckiego.
62.	Kamienica x[ięzów] bonifratrow łuckich.
63.	Kamienica x[ięzów] dominikanow łuckich.
64.	Kamienica mieyska ratuszna, a druga po prawey stronie szl[achetneg]o Dastkiewicza.
65.	Domek Hersza Uszerowicza.
66.	Domek Icka Wigdorowicza.
67.	Domek Kielmana Moszkowicza.
68.	Kamienica rabina Krawieckiego.
69.	Domek Szlomy Moszkowicza.
70.	Domek szlachtetnego Mikłaszewskiego.
71.	Domek Szmaj Berkowicza.
72.	Kamienica Szymona Karaima.
73.	Domek Icka Szymchowicza.
74.	Domek Herszka Leybowicza.
75.	Domek Łezora Srułowicza.
76.	Domek Michela Ickowicza.
77.	Domek Srula Szymsonowicza.
78.	Klasztor w[ielebnych] x[ięży] bazylianow.
79.	Domek Leybki Ickowicza.
80.	Domostwo Zelmana Judkowicza
/s. 6/	
81.	Kamienica szlachtetnego Medeckiego nieskończona.
82.	Domostwo Zelmana Szmuklerza.
83.	Domostwo Moszka Ickowicza.
84.	Domostwo Łachmana Josiowicza.
85.	Domostwo Zelmana Cerulika.
86.	Dom Abela Josiowicza.
87.	Dom Abramka Jzraeliowicza.
88.	Dom Srula Szmuyłowicza.
89.	Dom Zelmana.
90.	Dom Jankiela Cerulika.
91.	Dom Rubina Kusnierza.
92.	Dom Zyndy.
93.	Dom Leybki Matysowicza.
94.	Dom Jcka Piątkowskiego.
95.	Dom Chaimka Naflūłowicza.

96.	Kamienica Abela Majorowicza.
97.	Kamienica w[ielebnych] x[ięzy] bazylianow łuckich.
98.	Kamienica w[ielebny]ch Horaynow.
99.	Kamienica kapituły łuckiey łacińskiej.
100.	Dom ze sklepem Moszka Mortkowicza.
101.	Kamienica Nowy Swiat zwana.
102.	Kamienica szlachetnego Pawła Dastkiewicza.
103.	Kamienica Szapsaja Wołowicza.
104.	Kamienica Chaimka Kiwiuka.
105.	Dom Jęty Wdowy.
106.	Dom Mordusia Ezykowicza.
107.	Kamienica kapituły łuckiey Ruskiej.
108.	Kamienica Piekło zwana.
Ulica Tylnia poza Rynkowa	
109.	Domek Szaj Naftułowicza.
110.	Domek Zelmana Złotnika
111.	Domek Tadeusza Dobrowolskiego.
/s. 7/	
112.	Domek Jankiela Berkowicza
113.	Dwor w[ielebne]o Augustynowicza pisarza konsystorskiego.
114.	Rezydencye murowane Angelika zwane.
115.	Domek Moszka Rowieńskiego.
116.	Dom szlachetnego Pawła Dastkiewicza.
117.	Dom Jcka Wołowicza.
118.	Dom Majorka Szlomowicza.
119.	Dom Leybki Jckowicza.
120.	Dom Berka Machlinego.
121.	Dom Mydli Leybkowey.
122.	Dom Leybki Szlomowicza.
123.	Dom Arona Wiernika.
124.	Kamienica w[ielmożne]o Liniewskiego staroscica zwinograd[skiego].
125.	Kamienica sz[ł]achetnego Jozefa Brzezińskiego.
126.	Domek Szmuyła Złotnika.
127.	Domek Moszka Złyszcz.
128.	Dom Abramkowy Wdowy.
129.	Dom Wola Moszkowicza.
130.	Dom Zendla Szamsonowicza.
131.	Dom Herszka Jzraelowicza.
Ulica Szeroka na Żydowszczyznę	
132.	Dom Szmuyła Hałaydy.
133.	Dom Abramka Moszkowicza.
134.	Kamienica Herszka Szymonowicza.
135.	Dom Berka Mordusiewicza.
136.	Dom Mordusia Kramarza.
137.	Domek Abramka Szmuklerza.
138.	Dom Jowela Boruchowicza.
139.	Dom Arona Jckowicza.
140.	Dom Jcka Dawidkowicza.
141.	Dom Leybki Szymonowicza.
142.	Dom Azryła Piekarza.
/s. 8/	
143.	Dom Borucha Moszkowicza.
144.	Domek Majorka Gdańskiego.
145.	Domek Judki Aronowicza.
146.	Domek Herszka Krawca.
148.	Domek Leybki Azrylowicza.

149.	Domek Abramka Muszczynego.
150.	Domek Leybki Boruchowicza.
151.	Domek Mordki Krawca.
152.	Domek Jcka Szulimowicza.
153.	Domek Jankiela Anszelowicza.
154.	Domek Leybki Erczykowicza.
155.	Domek Majorka Elowicza.
156.	Domek Zelmana Złotnika.
157.	Domek Mendela Sapsajowicza.
158.	Domek Moszka Abramowicza.
159.	Domek Dawidka Zeylikowicza.
160.	Domek Azryla Bakalarza.
161.	Domek Majorka Szewca.
162.	Domek Chajma Bakalarza.
163.	Domek Leyby Herszkowicza.
164.	Domek Leybki Piekarza.
165.	Domek Moszka Froimowicza.
166.	Domek Abramki Szklarza.
167.	Kamienica Jcka Kugielą karaima.
168.	Domek Jzraela Natowicza.
169.	Domek Mordki Szkulnika.
170.	Domek Jowela Leybowicza.
171.	Domek Uszera Bakalarza.
172.	Domek Zeylika Rzeźnika.
173.	Domek Jcka Kusnierza.
174.	Dom Josia Sapsajowicza sendyka ²⁴ .
/s. 9/	
175.	Domek Brayny Wdowy.
176.	Domek Rubina Rubinowicza.
177.	Domek Froima Furmana.
178.	Domek Rafała Ezykowicza.
179.	Dom Abela Herszkowicza.
180.	Dom Freydy Wdowy.
181.	Dom Abramka Josiowicza.
182.	Domek Zusia Wigdorowicza.
Jurydyka dominikańska.	
183.	Na tey jurydyce jest numerow dwanasce.
195.	Dworek w[ielmożnego]o Bliżnińskiego.
Żydowszczyzna poza ulicą Szeroką leżąca	
196.	Łażnia.
197.	Domek Jcka Nuchymowicza.
198.	Domek Froima Sapsajowicza.
199.	Szpital żydowski.
200.	Szkoła żydowska.
201.	Domek Etli wdowy.
202.	Browar staroscinski.
203.	Przyszkółek żydowski krawiecki.
204.	Szkoła żydowska murowana.
205.	Szkoła drewniana żydowska.
206.	Domek Herszka Wigdorowicza.
207.	Domek Wigdera Bakalarza.
208.	Domek Abramka Szkulnika.
209.	Domek Mordki Peysachowicza.
210.	Domek Jcka Figlarza.

²⁴ Синдик – уповноважений правно-публічною громадою правник для захисту її інтересів у судових справах.

211.	Domek Herszka Faktorza dominikańskiego.
212.	Domek Grandy Piekarza.
213.	Domek Herszka Rzeznika.
214.	Domek Kadysa Mordusiewicza.
/s. 10/	
215.	Domek Kaznodziej zydowskiego kahalny.
216.	Domek Herszka Szkolnika.
217.	Domek Berka Mendelowicza.
218.	Domek Szlomki Kantora.
219.	Domek Uszera Szkolnika.
220.	Domek Mydlarza Zyda.
221.	Domek Herszka Berkowicza.
222.	Domek Wola Krawca.
223.	Domek rabina łuckiego.
224.	Domek Judki Łaziennika.
225.	Domek Jankiela Bakalarza.
226.	Domek Dawidowicza.
227.	Domek Szlomki Jckowicza.
228.	Domek Josia Leyzorowicza.
229.	Domek Moszka Bakalarza.
230.	Domek Berka Krawca.
231.	Domek Mortki Kordysza.
232.	Domek Leybki Targowickiego.
233.	Domek Feywela Gierszonowicza.
234.	Domek Oszyi Bakalarza.
235.	Domek Abramka Jntroligatora.
236.	Domek Zusia Krawca.
237.	Domek Arona Szklarza.
238.	Domek Szlomki Bakalarza.
239.	Domek Leybki Buraka.
240.	Domek Herszka Jowelowicza.
241.	Domek Rubina Krawca.
242.	Domek Berka Krawca.
243.	Domek Herszka Krawca.
244.	Domek Herszka Mosięznika.
245.	Domek Mordki Krawca.
/s. 11/	
246.	Domek Herszka Eyszerowicza.
247.	Domek Leyby Szaszonowiczowey wdowy.
248.	Domek Uszera Jberowicza.
249.	Domek Jankiela Buraka krawca.
250.	Domek Herszka Krawca.
251.	Domek Herszka Nuchymowicza krawca.
252.	Domek Ela Tandytnika.
253.	Domek Uszera Krawca.
254.	Domek Josia Szmuyłowicza.
255.	Domek Wola Jankielowicza.
256.	Domek Jcka Zawoelowicza kusnierza.
257.	Domek Machli Wdowy.
258.	Domek Moszka Jckowicza.
259.	Domek Beynisa Bakalarza.
260.	Domek Leybkowy.
261.	Domek Pawła Barnackiego.
262.	Domek Herszka Jukielowicza.
263.	Domek Leyby Herszkowicza piekarza
264.	Domek Uszera Ciesli.

265.	Domek Peka Potychy.
266.	Domek szlchetnego Bartłomieja Ostapowicza.
267.	Domek Mordki Uszerowicza.
268.	Rezydencya świętopokrowska.
269.	Dworek w[ielmożneg]o Kucharskiego.
Ulica Karaimska	
270.	Domek Szoloma Rabinowicza.
271.	Domek Samuela Rabinowicza.
272.	Domek Josia Zorochowicza.
273.	Domek Słoni Karaimki wdowy.
274.	Domek Moszka Jekowicza.
275.	Domek Dawidka Bakałarza.
/s. 12/	
276.	Domek Herszka Szewca.
277.	Domek Nowacha Josiowicza.
278.	Domek Josia Morduchowicza.
279.	Domek Jcka Abramkowicza.
280.	Domek Szlomki Nysonowicza.
281.	Plac pusty.
282.	Szkola karaimska.
283.	Domek Szoloma Aronowicza.
284.	Domek Jckowy Wdowy.
285.	Domek Josiowy rabinowy wdowy.
286.	Domek Szymona Josiowicza.
287.	Domek Szemelowy Wdowy.
288.	Domek Jcka Kugla.
289.	Domek Całka Moszkowicza.
290.	Domek Josia Karaima.
291.	Domek Jcka Szymonowicza
292.	Domek Abramka Jekowicza.
293.	Domek Nowacha Josiowicza.
294.	Domek Samuela Szymchowicza.
295.	Domek drugi tegoz.
296.	Domek Samuela Mordusiewicza.
297.	Domek Szymona Nysonowicza.
298.	Domek Moszkowy Dawidowiczowy wdowy.
299.	Domek Jcka Abramowicza.
300.	Domek Josia Dawidowicza.
301.	Domek Jcka Litwaka.
302.	Domek Szymona Szmuyłowicza.
303.	Domek Szymona Całkowicza.
304.	Domek Moszka Judkowicza.
305.	Domek Moszka Pociechy.
306.	Domek Dawidka Czernego ²⁵ .
/s. 13/	
306.	Domek Dawidka Czernego.
307.	Domek Szolomowicza.
308.	Domek Rabinowy Wdowy karaimki.
309.	Domek Jcka Dawidowicza.
310.	Domek Zelmana Krawca.
311.	Domek Abramka Jekowicza.
312.	Domek Kaczora Karaima.
313.	Domek Peysacha Bakowieckiego.
314.	Domek Szlchetnego Juzwińskiego.

²⁵ Повторено в оригіналі повний рядок на наступному аркуші.

315.	Domek szlachtetnego Macieja Kulczyńskiego.
316.	Domek w[ielmożneg]o Drzewieckiego.
317.	Domek szlachtetnego Onufrego Chałupińskiego.
318.	Woskoboynia.
319.	Domek Danka Karaima.
320.	Domek Machała Kierszniowskiego.
321.	Domek szlachtetney Chałupińskiej wdowy.
322.	Klasztor w[ielebnych] o[jców] karmelitow.
Ulica Poprzeczna popod karmelitami do Styru	
323.	Domek szlachtetnego Pawła Dastkiewicza.
324.	Domek Rabczewskiej Wdowy.
325.	Domek szlachtetnego Mikołaja Daszczuka.
326.	Domek szlachtetnego Jana Zielańskiego.
327.	Plac pusty pojezuicki w[ielmożneg]o Radeckiego.
Jurydyka Ormiańska	
328.	Domek szlachtetnego Błażeja Korzeniowskiego.
329.	Dworek w[ielmożneg]o Mytczyńskiego.
330.	Dworek w[ielmożneg]o Buchowckiego.
331.	Dworek w[ielmożneg]o Rozańskiego.
332.	Dworek szlachtetnego Andrzeja Szczuckiego.
333.	Dworek w[ielmożneg]o Traczewskiego.
334.	Dworek w[ielmożneg]o Dziusy.
/s. 14/	
335.	Dworek urodzonego Sikorskiego.
336.	Dworek w[ielmożneg]o Zborowskiego.
337.	Dworek w[ielmożneg]o Zagurskiego.
338.	Probostwo Ormiańskie.
339.	Dworek w[ielmożneg]o Niklewskiego.
340.	Domek Antoniego Barowskiego.
341.	Domek Pawła Twarzewskiego.
Jurydyka x[ksiądz]y bonifratrow łuckich	
342.	Dworek urodzonego Mytlińskiego.
343.	Dworek w[ielmożneg]o Słomki.
344.	Dworek w[ielmożneg]o Kucharskiego.
345.	Dworek w[ielmożneg]o Chlebowskiego.
346.	Dworek w[ielmożneg]o Pałuskiego.
347.	Dworek w[ielmożneg]o Olszamowskiego.
348.	Dworek w[ielmożneg]o Zborowskiego.
Ulica od Styru koło kościoła bonifraterskiego ku miastu jdąca	
349.	Dworek w[ielmożneg]o Staniewicza.
350.	Dworek w[ielmożneg]o Zmijewskiego.
351.	Domek szlachtetnego Stanisława Brzezowskiego.
352.	Szpaital świętego Jakoba.
353.	Klasztor w[ielebnych] o[jców] bonifratrow.
354.	Domek Gierszona Leybowicza.
355.	Dworek urodzonego Buszyńskiego.
356.	Dworek w[ielmożneg]o Tyszki.
357.	Domek urodzonego Zagajewskiego.
358.	Domek szlachtetnego Nachumowskiego.
Ulica z mostu ku Krasnemu	
359.	Domek Herszka Faktora.
360.	Domek Moszka Jarosławickiego.
361.	Domek Josia Leybowicza.
/s. 15/	
362.	Domek szlachtetnego Jana Drozdowskiego.
363.	Domek szlachtetnego Woyciecha Szczurkiewicza.

364.	Domek szlchetnego Mikołaja Magierowskiego.
365.	Domek szlchetney Wawrzyncowy Fialkowskiej wdowy.
366.	Domek szlchetnego Stefana Pozniakowskiego.
367.	Dom w[o Polanowskiego.
368.	Domek szlchetnego Alexadra Leniowskiego.
369.	Domek szlchetnego Jacentego Wilczyńskiego.
370.	Domek szlchetnego Michała Zołkowskiego.
Ulica z mostu na przedmiescie	
371.	Dom Dawidka Kozińskiego.
372.	Dom Abramka Leybowicza.
373.	Dom Moszka Zaborolskiego.
374.	Dom Abramka Sokalskiego.
375.	Don Herszka Moszkowicza.
376.	Domek Leybki Krawca.
377.	Dom dopiero budować zaczęty.
378.	Plac pusty.
379.	Domek Leybki Abramowicza.
380.	Domek Peysacha Boruchowicza.
381.	Domek Majoreka Puteruka.
382.	Domek Szłomy Szewca.
383.	Domek szlchetnego Majewskiego.
384.	Dworek j[ąśnie] p[an]a Woyciechowskiego.
385.	Blich pojezuitski, a teraz w[ielmożneg]o Radeckiego.
386.	Szkola Żydowska.
387.	Domek Hercia Leybowicza.
388.	Domek Herszka Wyszkwowskiego.
389.	Dom Wola Bakowieckiego.
390.	Domek Jankiela Krawca.
391.	Dom Szepsela Herszkowicza.
/s. 16/	
392.	Dom Szmaj Jowelowicza.
393.	Dom xięzy trynitarzow łuckich.
394.	Dom Moszka Jowelowicza.
395.	Dom Nuty Moszkowicza.
396.	Domek Jcka Cerulika.
397.	Dworek w[ielmożneg]o Falkowskiego.
398.	Dom Herszka Szajowicza.
399.	Domek urodzonego Tarkowskiego.
400.	Domek szlchetnego Bazylego Szydłowskiego.
401.	Dworek w[ielmożneg]o Peretiatkiewicza.
402.	Domek urodzonego Czernigowicza.
403.	Domek urodzoney Pietruszewskiej.
404.	Domek w[ielmożneg]o Mussakowskiego.
405.	Domek Kochmana Kusnierza.
406.	Domek szlchetnego Jana Chałupińskiego.
407.	Domek szlchetnego Antoniego Jezierskiego.
408.	Domek szlchetnego Łukasza Grudzińskiego.
409.	Domek szlchetnego Jana Magierowskiego.
410.	Domek szlchetnego Pawła Szczurkiewicza.
411.	Dom Herszka Berkowicza.
412.	Dom Szewela Jzraelowicza.
413.	Dworek urodzonego Pomorskiego.
414.	Domek uczciwego Pieleckiego.
415.	Dworek j[ąśnie] p[an]a Kremera.
416.	Dworek szlchetnych Piotrowiczow.
417.	Dworek Wawrzyńca Wiszniowskiego.

418.	Domek Mateusza Starskiego.
419.	Plac pusty o[jców] bonifratrow.
420.	Dworek w[ielmożneg]o Arabskiego.
421.	Dworek w[ielmożneg]o Nazaraki.
422.	Domek szlchetnego Marcina Mikłaszewskiego.
/s. 17/	
423.	Domek j[aśnie] pana Godebskiego.
424.	Dworek urodzonego Hreczyny.
425.	Okopisko żydowskie.
426.	Cegielnia p[an] brygittek.
427.	Plac pusty około okopiska żydowskiego.
428.	Plac pusty koło w[ielebnych] x[ięży] bernardynow.
429.	Dworek j[aśnie] w[ielmożnego] biskupa łuckiego ruskiego.
430.	Karczma pusta w[ielmożneg]o Łopatyńskiego.
431.	Klasztor w[ielebnych] o[jców] bernardynow.
432.	Austeria j[aśnie] w[ielebneg]o Podhorodyńskiego oficiała łuckiego
433.	Folwark w[ielebnych] o[jców] bernardynow.
434.	Domek tych ze o[jców] bernardynow.
435.	Domek urodzoney Terleckiey.
436.	Domek Jana Sławikowskiego.
437.	Domek urodzonego Sobieszczęńskiego.
438.	Domek Anny Terpiłowskiej.
439.	Domek Staniszewskiej wdowy.
440.	Domek szlchetnego Kazimierza Winiarskiego.
441.	Dworek urodzonego Łuszczyńskiego.
442.	Dworek urodzonego Chylińskiego.
443.	Domek szlchetnego Pawła Daskiewicza.
444.	Domek Feodora Mielnika.
445.	Domek Jurka Ciesli.
446.	Domek Stefana Romankiewicza.
447.	Domek szlchetnego Jacentego Gurskiego.
448.	Dworek nowo zaczęty budować urodzonego Bukowskiego.
449.	Domek j[aśnie] p[ana] Potrzebowskiego.
450.	Domek Andrzeja Sankowskiego.
451.	Dworek w[ielmożneg]o Kraskowskiego.
452.	Domek szlchetnego Jana Kayzera.
453.	Domek w[ielmożneg]o Kraskowskiego.
/s. 18/	
454.	Dom szlchetnego Krzysztofa Medeckiego.
455.	Domek Janowy Łukianczukowy wdowy.
456.	Domek szlchetnego Jana Leniewskiego.
457.	Domek urodzonego Rudnickiego.
458.	Domek j[aśnie] pana Kwiatkowskiego.
459.	Dworek j[ego] m[iłości] xiędza Mikulskiego.
460.	Domek Jozefy Kopackiej wdowy.
461.	Domek szlchetnego Kazimierza Lewandowskiego.
462.	Dworek w[ielmożneg]o Markowskiego.
463.	Dworek szlchetnego Jana Kozłowskiego.
464.	Plac pusty w[ielmożneg]o Falkowskiego.
465.	Klasztor w[ielebnych] o[jców] trynitarzow.
466.	Plac pusty, gdzie był pałac j[aśnie] w[ielebneg]o biskupa łuckiego łacinskiego
Po zakończoney liczbie wszystkich domow wyrażają się kościoły w mieście je[go] król[ewskiej] m[iłości] Łucku będące, a nayprzed.	
1.	Kościół pojezuicki na katedrę łacinską obrocony.
2.	Katedra ruska w zamku j[ego] król[ewskiej] m[iłości] rozpoczęta wyzey opisana.
3.	Kościół w[ielebnych] p[an] brygittek.

4.	Kosciółek maleńki S[więte]g[o] Dymitra.
5.	Kościół w[ielebnych] x[ieży] dominikanow.
6.	Kościół w[ielebnych] x[ieży] karmelitow.
7.	Kościół ormiański.
8.	Kościół S[więte]g[o] Jakoba od katedry łuckiey łacinskiey bonifrat[rom] oddany.
9.	Kościół w[ielebnych] x[ieży] bazylianow.
10.	Kościół w[ielebnych] x[ieży] trynitarzow.
11.	Kościół za miastem w[ielebnych] x[ieży] bernardynow.
12.	Cerkiew najswiętszey Maryi Panny pod tytułem S[więte]y Pokrowy.
Te są wszystkie zabudowania y osiadłości miasta je[go] krol[ewskiej] m[iłoś]ci Łucka	

Додаток 2.

Прибутки міста Луцька у 1789 р.²⁶

№		Злоті	Гроши
1.	Оренди всієї міської від виготовлення та шинкування горілки та меду з «воротним», «роговим», «пересудами» і «головщиною», що належить старості	13083	10
2.	Оренда з перевозу з ґрунту, що поруч з отцями домініканцями	1200	
3.	Оренда винна з пивом англійським	3800	
4.	Чиншу від християн на плячах старостинських	28	
5.	Чиншу від євреїв, що мешкають на подібних плячах	132	
6.	Чиншу від караїмів, що на подібних плячах перебувають	246	
7.	За контрактом від угорця за склад та шинк вина	820	
8.	З пропінації пивної як у Кульчині при броварі, так і в місті Луцьку чистого прибутку	5000	
9.	Після віднімання прибутку вйтівського знаходиться прибутку річного	24309	10

Список використаних джерел та літератури:

- Близняк М.Б. Городяни Волині XVIII ст.: національний склад та конфесійні характеристики. *Збірка матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Дніпро, 25 квітня 2018 р.)* / Відп. за вип. В. В. Кривошеїн. Дніпро, 2018. С.139–143.
- Города, местечки и замки Великого княжества Литовского. Энциклопедия. Минск, 2009. 309 с.
- Дашкевич Я. Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть. Збірник наукових праць. Львів, 2012. 1328 с.
- Домбровский [В.] Луцк. *Киевлянин*. Киев, 1841. Кн. II. С. 49–63.
- Кісь Я.П. Джерела до демографії українського феодального міста (XVI – XVIII ст.). *Архіви України*. 1973. № 2 (118). С. 24–27.
- Компан О.С. Міста України у другій половині XVII ст. Київ, 1963. 388 с.
- Котис О. 225 років: як лучани ухвалювали польську конституцію. Електронний ресурс. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/151-225-rokiv-iak-luchany-ukhvaliuvaly-polsku-konstytutsiiu> (дата звернення: 01.02.2022).
- Котис О. Як жили у Луцьку в XVIII ст.: малознані волинські акварелі краківського маляра. URL: <https://www.volynnews.com/ua/news/all/maloznani-volynski-akvareli-krakivskooho-maliara/> (дата звернення: 22.12.2021).
- Львівська наукова національна бібліотека імені В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 5. Оссолінські. Оп. 1. Спр. 494.
- Люстрації королівщин українських земель XVI – XVIII ст. Матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів / Укл. Р. Майборода. Київ, 1999. 314 с.
- Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці. Тисячоліття співіснування. Ужгород, 2018. 340 с.
- Отамановский В.Д. Развитие городского строя на Украине в XIV – XVIII вв. и магдебургское право. *Вопросы истории*. 1958. №3. С. 122–135.
- Перлштейн А. Луцк, его древности и луцкое братство. *Временник общества истории и древностей российских*. Москва, 1851. Т. 9. С. 30–45.
- Петровський-Штерн Й. Штетл. Золота доба єврейського містечка. Київ, 2019. 394 с.
- Сайчук І.А., Миць М.Р. Документи і матеріали з історії міста Луцька (1085 – 1985 рр.). *Архіви України*. 1985. № 5. С. 35–42.
- Сидоренко О.Ф. Торгівля. *Історія української культури у п'яти томах. Українська культура другої половини XVII – XVIII століть*. Київ, 2003. С. 1056–1086.
- Сендульський А. Город Луцк. *Волинские епархиальные ведомости*. 1873. № 24. С. 845–857.
- Собчук В. Історична Волинь. Північний захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. Кременець, 2017. 316 с.
- Сташевский Е. Д. История докапиталистической ренты на Правобережной Украине в XVIII – первой половине XIX в. Москва, 1968. 482 с.
- Троневиц П.О. Луцький замок. Луцьк, 2003. 198 с.

²⁶ Таблиця складена на основі: [22, s. 23].

21. Тхор В. І. Соціально-економічний розвиток Луцька удругій половині XVII–XVIII ст. *Минуле і сучасне Волині. Тези доп. та повідомл. Волинської регіональної історико-краєзн. конференції*. Луцьк, 1985. С. 204–208.
22. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Archiwum Skarbu Koronnego. Oddz. XLVI. Sygn. 20. 382 s.
23. Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana. Warszawa, 1845. T. 2. Cz. 2. 1431 s.
24. Kitowicz J. Opis obyczajów za panowania Augusta III / Opr. R. Pollak. Wrocław, 2003. T. I. S. 4. 298 s.
25. Konopczyński W. Michał Fryderyk Czartoryski (1696-04-26 – 1775-08-13). URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/michal-fryderyk-czartoryski-1696-1775-kanclerz-wielki-litewski> (дата звернення: 17.01.2022).
26. Konopczyński W. Stanisław Czartoryski (brak danych – 1766-04-05). *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*. URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-czartoryski> (дата звернення: 19.01.2022).
27. Stecki J. T. Łuck starożytny i dzisiejszy. Monografia historyczna. Kraków, 1876. 232 s. <https://polona.pl/item/luck-starozytny-i-dzisiejszy-monografia-starozytna,OTI4OTQwNDQ/127/#info:metadata>.
28. S[ulimierski] F. Łuck. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa: F. Sulimierski i W. Walewski, 1884. T. V : Kutowa Wola – Malczyce. S. 778 – 792.
29. Urzędnicy Wołyńscy XIV – XVIII wieku. Spisy. Opracował M. Wolski. Kórnik, 2007. 189 s.
30. Volumina Legum. Prawa, konstytucje y przywileie krolestwa Polskiego, Wielkiego księstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących. Na walnych seymiech koronnych od seymu wiślickiego roku pańskiego 1347 aż do ostatniego seymu uchwalone. Kraków, 1889. T. IX. 502 s.
31. Waniczkówna H. Aksak Kajetan (+1824). *Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa; Kraków; Łódź; Poznań; Wilno; Zakopane, 1935. T. 1. S. 38–39.

References:

1. Blyzniak M.B. Horodiany Volyni XVIII st.: natsionalnyi sklad ta konfesiini kharakterystyky. *Zbirka materialiv III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Urbanistychni studii: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku» (m. Dnipro, 25 kvitnia 2018 r.)*. Dnipro, 2018. S.139 – 143.
2. Dashkevych Ya. Virmeny v Ukraini: dorohamy tysiacholit. Zbirnyk naukovykh prats. Lviv, 2012. 1328 s.
3. Kis Ya.P. Dzherela do demohrafii ukrainskoho feodalnogo mista (XVI – XVIII st.). *Arkhivy Ukrainy*. 1973. № 2 (118). S. 24 – 27.
4. Kompan O.S. Mista Ukrainy u druhii polovyni XVII st. Kyiv, 1963. 388 s.
5. Kotys O. 225 rokiv: yak luchany ukhvaliuvaly polsku konstytutsiiu. Elektronnyi resurs. URL: <https://www.hroniky.com/articles/view/151-225-rokiv-iak-luchany-ukhvaliuvaly-polsku-konstytutsiiu> (data zvernennia: 01.02.2022).
6. Kotys O. Yak zhyly u Lutsku v XVIII st.: maloznani volynski akvareli krakivskoho maliara. URL: <https://www.volynnews.com/ua/news/all/maloznani-volynski-akvareli-krakivskoho-maliara/> (Data zvernennia: 22 hrudnia 2021).
7. Lvivska naukova natsionalna biblioteka imeni V. Stefanyka. Viddil rukopysiv. F. 5. Ossolinski. Op. 1. Spr. 494.
8. Liustratsii korolivshchyn ukrainskykh zemel XVI – XVIII st. Materialy do reiestru rukopysnykh ta drukovanykh tekstiv. Kyiv, 1999. 314 s.
9. Mahochii P.-R., Petrovskiy-Shtern Y. Yevrei ta ukraintsi. Tysiacholittia spivisnuvannia / Perekl. z anhl. O. Forostyny. Vyd. druhe, dop. Užhhorod, 2018. 340 s.
10. Otamanovskiy V.D. Razvitie gorodskogo stroya na Ukraine v XIV – XVIII vv. i magdeburskoe pravo. *Voprosy istorii*. 1958. №3. S. 122–135.
11. Perlshteyn A. Lutsk, ego drevnosti i lutsкое bratstvo. *Vremennik obshchestva istorii i drevnostey rossiyskikh*. Moskva, 1851. T. 9. S. 30 – 45.
12. Petrovskiy-Shtern Y. Shtetl. Zolota doba yevreiskoho mistechka / Avtoryz. perekl. z anhl. Movy Ya. Strikhy. Kyiv, 2019. 394 s.
13. Saichuk I.A., Myts M.R. Dokumenty i materialy z istorii mista Lutska (1085 – 1985 rr.). *Arkhivy Ukrainy*. 1985. № 5. S. 35-42.
14. Sendul's'kiy A. Gorod Lutsk. *Volynskie eparkhial'nye vedomosti*. 1873. № 24. S.845–857.
15. Sydorenko O.F. Torhivlia. *Istoriia ukrainskoi kultury u piaty tomakh. Ukrainska kultura druhoi polovyny XVII – XVIII stolit*. Kyiv, 2003. S. 1056–1086.
16. Sobchuk V. Istorychna Volyn. Pivnichnyi zakhid Ukrainy v rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh mynuloho. Kremenets, 2017. 316 s.
17. Stashevskiy E. D. Istoriya dokapitalisticheskoy renty na Pravoberezhnoy Ukraine v XVIII – pervoy polovine XIX v. Moskva, 1968.
18. Tronevych P.O. Lutskyi замок. Lutsk, 2003. 198 s.
19. Tkhor V. I. Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok Lutska udruhii polovyni XVII–XVIII st. *Mynule i suchasne Volyni. Tezy dop. ta povidoml. Volynskoi rehionalnoi istoriko-kraiezn. konferentsii*. Lutsk, 1985. S. 204–208.